

“Ούτε γάτα ούτε ζημιά”

Συζήτηση της ταινίας του Α. Σακελλάρου
Cinema με τον Freud
Κινηματογράφος Άστυ, 12 Μαρτίου 2017

Ιάκωβος Κλεώπας

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Επιτροπή του Σινεμά με τον Freud της ΕΨΕ για την τιμή της πρόσκλησής μου να συζητήσουμε, με την κυρία Παραδείση, αυτή την ωραία, αστεία αλλά και από πολλές πλευρές “σοβαρή” ταινία του Σακελλάρου.

Το έργο του Σακελλάρου από πολλές απόψεις νομίζω ότι είναι και εξαιρετικό και απολαυστικό. Τώρα, το να συζητήσει και να αναλύσει κανείς κάτι τόσο καλό και απολαυστικό, διατρέχει τον κίνδυνο να το μετατρέψει σε ένα συνονθύλευμα σκέψεων, προβληματισμών, αμφισβητήσεων, και σε μνήμες που θα προτιμούσε ο καθένας να ξέχναγε για πάντα. Καταλήγοντας ενδεχομένως σε βαθιά υπαρξιακά ερωτήματα, μπορεί και στην αίσθηση της ματαιότητας της ζωής. Χάνοντας επομένως κάθε ίχνος από την ελαφρότητα στην οποία μας παραπέμπει η έκφραση, ούτε γάτα ούτε ζημιά. Που σημαίνει να μπορεί κανείς να αντικρίσει κάθε ματαιότητα, και να κάνει ό,τι του λείει η ψυχή του, χωρίς έγνοια καμιά. Βέβαια θα σκεφθούμε ότι αν κάνει κανείς “ό,τι του έρθει στο κεφάλι”, και ξέγνοιαστος να είναι, πιθανότατα, εάν όχι ο ίδιος, κάποιος άλλος και ίσως δυσάρεστα, θα τον επαναφέρει στην τάξη. Όπως θα δούμε κι όπως μας δείχνει το έργο υπάρχει μία συνθήκη στην οποία όλος ο κόσμος, ή σχεδόν, μοιάζει να αποδέχεται την έως αδιάφορη για κάθε επίπτωση ελαφρότητα του ξέγνοιαστου. Κι όχι μόνον την αποδέχεται, του αρέσει κιόλας. Παράδειγμα είμαστε και εμείς εδώ, που είδαμε αυτό το έργο και γελάμε, αλλά αν όλα αυτά συνέβαιναν στην δική μας ζωή, μπορεί να μην γελάγαμε καθόλου κι ούτε να το απολαμβάναμε.

Ο Elwyn Brooks White, είχε πει κάποτε το εξής : “Κάθε μέρα ξυπνάω μοιρασμένος ανάμεσα στην επιθυμία να βελτιώσω τον κόσμο και την επιθυμία να απολαύσω τον κόσμο. Και αυτό κάνει δύσκολο τον σχεδιασμό της ημέρας μου”. Από μία άποψη θα έλεγα ότι είναι πολύ ώριμη και αναλυμένη η ψυχική κατάσταση που βρίσκει τον White στο πρωινό του ξύπνημα. Εγώ θα έλεγα ότι αυτό το μοίρασμα, ιδιαίτερα όταν δεν συνειδητοποιούμε ότι μας συμβαίνει, κάνει δύσκολο τον σχεδιασμό ολόκληρης της

ζωής. Και συχνά οδηγεί σε μία ψυχανάλυση. Το έργο και οι σκέψεις και οι καταστάσεις που προκαλεί, βαδίζουν ακριβώς ανάμεσα από αυτές τις δύο καταστάσεις. Που λένε το εξής : Να γίνει ο Λαλάκης ή η Πόπη - για να μην πούμε για τον Νίκο ή την φίλη της Πόπης, την Κική - καλύτεροι και συνειδητοποιημένοι άνθρωποι, αφήνοντας κατά μέρος τις εκτός νόρμας απολαύσεις; Ή, να απολαύσουν ο ένας τον άλλο κι όλοι μαζί την ζωή τους, χωρίς έγνοια και δίχως τύψεις.

Βέβαια στο έργο δεν υπάρχει μόνον αυτό το δίλημμα. Υπάρχουν πολλές διαστάσεις και διαδρομές μέσα από τις οποίες μπορεί κανείς να σκεφθεί, κι ακόμη περισσότερο θα έλεγα να βιώσει αυτό το έργο. Πρώτον είναι το ίδιο το θέμα, ή μάλλον όλα τα θέματα που θέτει το έργο. Τα οποία είναι τα μεγάλα ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο διά μέσου των αιώνων : ο έρωτας και τα άλλα δαιμόνια, η αγάπη, η πίστη, η προδοσία, η εκδίκηση, το μένος, η ισότητα των φύλων, η πτώση ή ακόμα και η καταστροφή. Από το “αγάπη μου” τρεις φορές ειπωμένο, σαν την τέλεια δοσολογία του ιδανικού αίματος από τρεις φορές ημερησίως, πρωί μεσημέρι βράδυ, έως το “δυστυχία μου, έξαρση μου, απόγνωσή μου, απελπισία μου”. Και κοιτάξτε πόσο όμορφα τα λέει ο Κωνσταντάρας, και πόσο όμορφα μοιάζει να κυλάνε αυτές οι λέξεις. Ενώ η καθεμιά τους κουβαλάει ένα βάρος και όλες από μόνες τους έχουν μια τραγικότητα.

Έτσι ένα κεντρικό ερώτημα του έργου και της ζωής είναι το πού βρίσκεται η αλήθεια, πότε νιώθουμε και λέμε περισσότερο την αλήθεια, στην χαρά και στην απόλαυση ή στην λύπη, στην συνείδηση της μικρότητας μας.

Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο είναι το γεγονός ότι η Λιβυκού και ο Λογοθετίδης, εξαίρετοι στους ρόλους τους, ερμηνεύουν τους ίδιους τους τους εαυτούς. Καθώς είχαν σχέση στην πραγματική ζωή, εκτός γάμου, παρότι παντρεμένοι και οι δύο. Έτσι λοιπόν μοιάζουν να ξορκίζουν την ψυχική τους αγωνία, τις τύψεις ή το εσωτερικό τους μπέρδεμα ως προς την δική τους πραγματική σχέση και πάθος. Από εραστές στην ζωή γίνονται στο έργο απατημένοι σύζυγοι και εραστές άλλων, για να γίνουν ίσως και τα δυο. Οπότε στήνουν μία κωμωδία, ένα σενάριο και ρόλους με πολύ χιούμορ που έχει ως με αποδέκτη την ίδια τους την ψυχή. Σαν ένα ψυχόδραμα μέσα στο ψυχόδραμα.

Μία άλλη ενδιαφέρουσα διάσταση είναι η εποχή στην οποία γυρίστηκε το έργο, η Ελλάδα μετά τον πόλεμο και τον εμφύλιο. Κάτι το οποίο μπορούμε ίσως να σκεφθούμε

ως προς την Ελλάδα σήμερα σε ένα είδος ακήρυκτου ή υποβόσκοντος πολέμου. Όταν γυρίστηκε το έργο, μία δεκαετία μετά από τεράστιες ζημιές, που αμφιβάλω πόσα γιατί είχαν μείνει στην χώρα, μπορούμε να φανταστούμε πόση ανάγκη υπήρχε και πόσο ζωτικό μπορεί να ήταν να λέει κανείς, ακόμα και να διαψεύδει, “ούτε γάτα ούτε ζημιά”. Στην σημερινή εποχή και σε αυτό που ζούμε, η ιδέα μίας ελαφρότητας μοιάζει εντελώς αβάσταχτη και σουρεαλιστική. Εκτός κι αν σουρεαλιστικός είναι ο υπαρκτός τραγικός ρεαλισμός μας.

Μένοντας σε αυτό το πνεύμα της τραγικότητας, βλέπουμε ότι οι πρωταγωνιστές της ταινίας και τελικά ίσως όλοι μας όταν ή όσο έχουμε βιώσει κατά μόνας ή με παρέα ανάλογες καταστάσεις, βαδίζουν σαν την καλή χαρά προς μία καταστροφή. Θα έλεγα ότι για τον καθένα υπάρχει μία “Θυμαριά” ένας τέτοιος κόμβος που τον περιμένει.

Μπορούμε να αναρωτηθούμε εάν το έργο, μάς λέει κάτι για το πώς και το τι είναι αυτό που τους σώζει, ενώ βαδίζουν προς μία καταστροφή, στην μοιραία ή την ασυνείδητα επιλεγμένη συνάντηση στην Θυμαριά. Τι είναι αυτό το οποίο τους επιτρέπει να τα βγάλουν πέρα, να διαχειριστούν τον θυμό, την ενοχή, την απώλεια, την προσβολή, το ναρκισσιστικό πλήγμα, αλλά και την ματαίωση της απόλαυσης που θέλησαν να γευθούν, και πώς να μην την ήθελαν άλλωστε κι οι τέσσερις.

Τέλος μία άλλη σημαντική διάσταση είναι το γεγονός της προβολής της ταινίας και το βίωμα μας ως θεατές. Γιατί θέλουμε και γιατί μας αρέσει να βλέπουμε τέτοια πράγματα, και να τα συζητάμε μετά. Και γιατί να είναι οι σχέσεις το πιο δύσκολο ίσως πράγμα που έχει να κάνει ο άνθρωπος στην ζωή του. Το οποίο, οι σχέσεις των ανθρώπων, έχουν να κάνουν με την επιθυμία, τον πόθο και για την ευχαρίστηση, και συγχρόνως εξ αιτίας των ανελαστικότερων αναγκών που έχει και που υπάρχουν.

Τέλος θα πρότεινα να επιχειρήσουμε μία κατά κάποιο τρόπο κλινική ανάγνωση των προσώπων του έργου :

Ο Λαλάκης : Η Πόπη μας τον συστήνει ως “άνδρα πολύ ποτισμένο από τις παλιές οικογενειακές αρχές”. Ερώτημα : Πλανάται η Πόπη πλάνην οικτρά ή μήπως αυτό που λέει είναι αλήθεια και είναι μέρος του προβλήματος; Και τότε αυτό που βλέπουμε είναι τον Λαλάκη να ζει την ψυχική του σύγκρουση, να την ζει μέχρι ενδεχόμενης

αυτοεξοντώσεως. Επίσης θυμίζει εδώ τον Ωνάση, όπως μπορεί πολλοί άνδρες εκείνης της εποχής να ήθελαν να είναι αντίστοιχα, bon viveurs, με επιτυχίες, επιχειρηματίες, με ταξίδια.

Παρόλα αυτά, όταν προσπαθεί να ξεπεράσει εαυτόν, αραδιάζοντας ένα σωρό ψέματα και τεχνάσματα στην Πόπη περί Θεσσαλονίκης και διαχειριστικών ανωμαλιών, και είναι χαρούμενος σαν πονηρεμένο παιδί που περνιέται για μεγάλος καταφερτζής. Και ακόμα περισσότερο όταν όντως έχει ξεπεράσει εαυτόν φτάνοντας στο μη παρέκει και στην “Θυμαριά”, ο bon viveur από αφέντης αρχίζει να δείχνει φτωχοδιάβολος, ή αφέντης φτωχοδιάβολος. Στην “Θυμαριά” και μετά τον βλέπουμε πια σαστισμένο μπροστά σε ό,τι νόμιζε ότι μπορεί να υπερέχει. Δεν πιστεύει στα μάτια και στην μοίρα του, φοβάται, τρώγεται εντός του και εκτός του, ψάχνεται και ψάχνει ανάμεσα στην εκδίκηση και την ανάκτηση. Παραμιλάει μπροστά στην γυναικεία σεξουαλικότητα (στην σκηνή με το σερνικοβότανο, είτε υποδύεται είτε βιώνει κάτι το οργασμικό εκείνη). Είναι νομίζω εξαιρετικά δοσμένα δραματουργικά η εσωτερική του πάλη, όταν έρχεται αντιμέτωπος με τα όρια, τις επιθυμίες, την απώλεια, την οργή και τον θυμό ή και τον ευνουχισμό που επιφύλαξε στον εαυτό του. Αλλά να σημειώσουμε ότι μένει εκεί, επί τω έργω. Υπάρχει στην έκφραση και στα μάτια του, κάτι το ζωντανό, το ειλικρινές, τόσο ως προς το ατόπημά του όσο και ως προς τον θυμό και την αφοσίωση που νιώθει.

Η Λιβουκού, νομίζω ότι, κρυφά ή φανερά, θα έκανε περήφανη κάθε γυναίκα, του τότε ή και του σήμερα. Είναι η μεγάλη ανατροπή. Δηλώνει για εκείνη και για τον σύζυγο της, πίστη αδιάλλακτη. “Ο Λαλάκης, λέει, ποτέ”. Και ύστερα, μα πόσο εύκολα θα αναρωτιόταν κανείς και σίγουρα το αναρωτιέται ο Λαλάκης, ενδίδει, ή ενδεχομένως κάνει πως ενδίδει. Δεν ξέρουμε, ποτέ δεν ξέρουμε σε αυτές τις περιπτώσεις, αν και πόσο ενδίδει. Κυρίως νιώθει η ίδια αντικείμενο επιθυμίας, μοιάζει να έχει στην διάθεση της αυτή την θέση, να ξέρει να την κατοικεί, και επίσης νιώθει, μπορεί να νιώθει υποκείμενο της επιθυμίας.

Όλα αυτά μας πηγαίνουν στους δεύτερους αλλά απολύτως καθοριστικούς ρόλους.

Ο Κωνσταντάρας. Περισσότερο από υποψήφιος εραστής της Λιβουκού, ή όποιας Λιβουκού, ο Νίκος είναι ο εραστής του έρωτα. Το να αισθάνεται κανείς ότι είναι η αρσενική ή θηλυκή προσωποποίηση του έρωτα μπορεί να είναι από μόνο του, και για όλους, εξαιρετικά γοητευτικό, αποπλανητικό.

Μία κοινότυπη κλινική παρατήρηση που μπορεί να κάνει ο καθένας, είναι ότι ο άλλος κάποια μέρα πιθανώς τελειώνει σε σχέση με αυτό το λαμπερό που κάποτε ήταν. Δεν είναι πια ο έρωτας, και τότε , όπως θα λέγαμε, δεν τον ξανάδε πια ο ήλιος ούτε άνθρωπος κανείς. Όμως τότε πλέον; Τι μένει και τι μπορεί να κάνει κανείς; Να γίνει Don Juan, ή άνθρωπος σε σχέση. Ο άνθρωπος είναι νομοτελειακά, από την φύση και την ατέλειά του, σχεσιακό ον. Και αυτό μπορεί να λειτουργήσει ως έρεισμα ή ως τέλμα του έρωτα. Το θέμα είναι τι θα κάνουμε από τα δύο. Ή αν θα μπορούσε να είναι κανείς και τα δύο, στον ίδιο τόπο, και άνθρωπος της σχέσης και εραστής του έρωτα.

Η Λολότα. Η Λολότα, όπως λέει και ο Λαλάκης, είναι το μπισκοτάκι. Προσέξτε τα ονόματα, Λολο - Λαλα, σαν παιδικό ανέμελο τραγούδι, το ένα να συμπληρώνει το άλλο, να κοιτάζονται στα μάτια και να λένε, όσο είναι ερωτευμένοι, Λολο ο ένας Λαλα ο άλλος. Το ερώτημα εδώ είναι πώς είναι να είσαι, και πώς είναι να θέλεις να είσαι, το μπισκοτάκι. Λίγο άμυαλο, σαφώς ηδονιστικό, τραγανό, με πλήρη και όχι απαραίτητα ενσυνείδητη αποδοχή του ρόλου σου. Μένει βεβαίως η διάσταση της τραγικότητας της εικόνας μία εκδιδόμενη γυναίκα στην οποία παραπέμπει επίσης η Λολότα.

Όμως κυρίως θέλω να σας πω για την Κική, την φίλη της Πόπης. Η οποία “ξέρει από αυτά τα θέματα” και είναι μία γυναίκα με πλούσιο βιογραφικό, με παρελθόν όπως έλεγαν παλιά. Το δόλωμα, το απόλυτο όπως φαίνεται δόλωμα για την σαγήνη της Πόπης από τον θεό έρωτα Κωνσταντάρα, και την μετατροπή της σε σαγηνεύουσα Πόπη, είναι η ατάκα της Κικής που κοιτάζει από το παράθυρο τον Νίκο κάτω στον δρόμο και λέει, “μαραζωμένος μου φαίνεται”. Εκείνη απορεί : “Μαραζωμένος;” και σπεύδει να δει. Μπορεί να μην τον θέλει “τον σαχλό”, όχι και τόσο ή όχι ακόμη, αλλά αυτό, το να είναι μαραζωμένος, αυτό δεν το θέλει σε καμία περίπτωση. Ποιος θέλει να δει τον θεό έρωτα μαραζωμένο; Τι θα κάνει η ψυχή αν μαραζώσει ο έρωτάς της; Θα χαθεί, θα κατέβει μία ώρα αρχύτερα στον Άδη. Έτσι, τον κοιτάει, την κοιτάζει κι εκείνος και την χαιρετάει, και εκείνη λέει, “το τέρας”. Η λέξη τέρας μπορεί να ερμηνευθεί κατά το δοκούν. Αλλά το παιχνίδι έχει παιχτεί.

Θα έκλεινα αυτές τις σκέψεις, επανερχόμενος ίσως στην συζήτηση, με τις εικόνες της τελευταίας σκηνής, ως μία πρωταρχική σκηνή θα λέγαμε ψυχαναλυτικά. Η Λιβυκού και ο Λογοθετίδης, μετά την αποκάλυψη της αλήθειας του ενός και του άλλου, βρίσκονται ξαπλωμένοι στο κρεβάτι. Το ζευγάρι εκεί βρίσκει, ανακτά μια διονυσιακή χροιά. Δεν

Ξέρω αν είναι ιδέα μου, ή πράγματι είναι έτσι, αλλά μοιάζει σαν να γυαλίζει το μάτι του Λογοθετίδη, μπορεί και της Λιβυκού, και αναρωτιέμαι αν γυαλίζει από την ηδονή ή την τρελή τους αγωνία. Βρίσκει ξανά την χαρά, αυτό που ζητάμε όλοι, ή κατά βάθος πάει ξανά η ψυχή του στην θέση της; Βλέπουμε την χαρά, την λύτρωση μετά το ξεσκέπασμα, όπως μπαίνουν κάτω από τα σκεπάσματα. Και πάλι αναρωτιέμαι τι είναι αυτό που παρακολουθούμε, νίκη, ναρκισσιστική, του έρωτα πάνω στον θάνατο, παράδοση, ή τραγικότητα; Η σκηνή νομίζω ότι είναι εξαιρετα σκηνοθετημένη και παιγμένη.

Με την ταινία, με την αγωνία και τον πόθο των πρωταγωνιστών, θυμήθηκα ένα ένα τραγούδι, ενός ιδιαίτερου τραγουδοποιού, του M. Ward. Οι στίχοι του λένε το εξής :

“I went to the doctor I said doctor please what do you do when your true love leaves?
He said, the hardest thing in the world to do is to find somebody believes in you. I only
have but one trick up my sleeve, I sing it over and over till she comes back to Me. I
make a sad sad song”.

Σας ευχαριστώ.